

O'QUVCHILARDA IJTIMOYIY INTELEKT MUAMMOSINING PSIXOLOGIK YECHIMLARI

Rajabova Noila Egamberganovna

Toshboyev Baxtiyor Abduqaniyevich

Surxondaryo viloyati Oltinsoy tumani 12-sonli umumta'lim maktab psixologlari

Anotatsiya: ushbu maqolada ijtimoiy intellekt haqida tushunchalar hamda o'smirlik davri psixologiyasida ijtimoiy intellekt muammolarini xorij psixologlari tomonidan nazariy yondashuvlari asosida tushuntirib berilgan.

Kalit sozi: o'smir, intellekt, kommunikativ, muloqot, o'z o'zini anglash, tafakkur, idrok, tassavur, mantiqiy xotira, ijtimoiy donolik, individual farqlar, intellektual

KIRISH

O'smirlik davri taqlidchanligi, hissiyotlilik, mardligi, tantiligi, o'z- o'ziga xos psixologik xususiyatlari bilan farqlanuvchi shaxsdir. Bu davrning asosiy ko'zga ko'rinadigan xususiyatlaridan biri ijtimoiy intellektning namoyon bo'lishidadir. O'smirning eng muhim xususiyatlaridan yana biri uning aqlning tanqidiyligiga nisbatan munosabatning tez rivojlanishiga bog'liq jarayonlar uning ijtimoiy intellektini faollashtiradi. Xush, o'smirning psixik o'sishini harakatga keltiruvchi kuch bu uning ijtimoiy intellektimi? Ijtimoiy intellekt deganda nimani tushunamiz?

Ijtimoiy intellekt - bu ijtimoiy o'zaro ta'sirning muvaffaqiyatini belgilaydigan qobiliyatlar to'plami. Boshqa odamning xatti-harakatlarini, o'z xatti-harakatlarini tushunish qobiliyatini, shuningdek, vaziyatga muvofiq harakat qilish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Ijtimoiy intellekt tushunchasi ko'pincha hissiy intellekt tushunchasi bilan bog'liq bo'lib, hissiy aql g'oyasi ijtimoiy intellektdan kelib chiqqanligini aytadi. Biroq, ko'pchilik mualliflar bu tushunchalar bir-biriga o'xshash, deb hisoblashadi. Ijtimoiy intellekt muammosini o'rganib kelgan olimlar ijtimoiy intellektni boshqalarning his-tuyg'ularini, fikrlarini va niyatlarini yaxshi tushunish Umumiy til topish va odamlar bilan

yaxshi munosabatda bo'lish qobiliyati deb baholaydilar. Ayrim tadqiqotchilar esa Inson munosabatlari qoidalari va qoidalarini yaxshi bilish Boshqa odamlarning nuqtai nazarini tushunish qobiliyati va ijtimoiy vaziyatlarga yaxshi moslashish qobiliyati mavjud. mavjudligini e'tirof etishadi. O'smirlik davrida kommunikativ va shaxsiy salohiyat (muloqot va muloqotga umumiy moyillik sifatida), o'z-o'zini anglash va boshqa odamlarni tushunish qobiliyati (shu jumladan, ularning xatti-harakatlarini bashorat qilish qobiliyati) eng faol shakllanadi. Bu davrda o'smir kattalar bilan munosabati jarayonida ta'sir etuvchi omillar sifatida psixologik inqirozlarning ham ahamiyati kattadir. O'smirning fiziologik va psixologik rivojlanishi davridagi kuzatiladigan o'zgarishlar uning psixikasiga ta'sir etib boradi. Muloyim tabiatli farzand birdaniga qaysar, o'jar bo'lib qolishi mumkin. O'smirlik davrida, birinchi navbatda, o'z harakatlarining oqibatlarini oldindan bilish va boshqalarni bashorat qilish qobiliyatining shakllanishi sodir bo'ladi. Voyaga etganida, ijtimoiy aql ijtimoiy donolik shaklini oladi. Bu yoshda, birinchi navbatda, o'z xatolarini tan olish qobiliyati ham shakllanadi. O'smirlik va erta o'smirlik davridagi rivojlanishning hayotiy ijtimoiy va psixologik holatidagi o'zgarishlar yoshida. o'smirlarning aql-zakovati va xulq-atvoriga yangi, ortib borayotgan talablarning paydo bo'lishi va kattalar tomondan yigitlar. Idrok, tasavvur va e'tiborni rivojlantirish xususiyatlari ma'lum bir yosh davrida kuzatiladi. Xotira, fikrlash va nutqdagi o'zgarishlar o'rta maktabdagi bolalarda yuzaga kelsada O'smirlik va erta o'smirlik davrida bola ongini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari paydo bo'ladi. Bunda etakchi faoliyatni o'zgartirish, o'z-o'zini anglash, o'zini o'zi boshqarish kabi ruhiy jarayonlarni takomillashadi. O'smirlik va erta o'smirlik davridagi bolalar nutqini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlaridan biri umumiy va maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish jarayoni bilan birga etakchilikning asosiy turlarining qiymati faoliyati: o'qitish, muloqot va mehnat - umumiy va maxsus qobiliyatlarni rivojlantirish uchun o'smirlik va erta o'smirlik davridagi bolalarda. kuzatiladi. Bu yoshdagi sezgirlik qobiliyatlarni rivojlantirish davri. maktab oxirigacha bolalarning qobiliyatidagi individual farqlarning oshishi, fikrlashni rivojlantirishda, psixologik tayyorgarlik va har xil turdagi o'rganish uchun haqiqiy qobiliyatning o'ziga xos xususiyati shakllandi. . Mustaqillik va o'ziga xoslikka intilish fikrlash hamda tajriba uchun moyillik xususiyatlari intellektual faoliyat uchun yangi

motivlarning paydo bo'lishini ta'minlaydi. Kognitiv rivojlanish holatining umumiy xususiyatlari yuzaga kelishi bilan maktabning yuqori sinflarida aqliy faoliyatning barcha turlarini bajarishga deyarli tayyor bo'lgan darajada kattalar ishi, shu jumladan eng murakkab. faoliyatlarni bajarishga moyil bo'ladilar. O'smirlik davrida kognitiv funksiyalar va aqlning rivojlanishi miqdoriy va sifat tomonidan Birinchisi, yoshlarning aql-zakovati tezroq, mobilroq ekanligini aks ettiradi Sifatli o'zgarishlar - bu strukturaning o'zida siljishlar fikrlash jarayonlari: yosh intellektning qanday vazifalarni hal qilishi muhim emas, balki bu u buni qanday qiladi. 15 yoshga kelib, gipotetik-deduktiv fikrlash asoslari, qobiliyati mavhumlashtirish, muqobil farazlarni shakllantirish va sanab o'tish, intellektual aks ettirish kabi jarayonlar kuzatiladi. Shu bilan birga, aniq hayotiy vazifalarni hal qilishda o'rta maktab o'quvchilari g'ayrioddiylikni ko'rsatadilar zukkolik, topqirlik xususiyatlari zukkolik, ba'zan abstrakt qilish qobiliyatidan ustunligi bilan farqlanib boradi. O'smirlik davrida aqliy rivojlanish bilimlarni to'plashda muayyan ko'nikmalar, intellektning xususiyatlari va tuzilishidagi o'zgarishlar, shaxsning shakllanishida qanchalik aqliy faoliyat uslubi - individual o'ziga xos psixologik tizim inson ongli ravishda yoki o'z-o'zidan eng yaxshisi uchun murojaat qiladigan vositalar ularning individualligini faoliyatning ob'ektiv, tashqi sharoitlari bilan muvozanatlash. kognitiv jarayonlar, bu tur bilan chambarchas bog'liq bo'lgan fikrlash uslubi sifatida ishlaydi asabiy faoliyat, temperament, tarbiya sharoitlari va o'z-o'zini tarbiyalash qobiliyatlari yuzaga keladi Maktab o'quvchilarining bilish jarayonlari ularni mukammal va moslashuvchan qiladigan fazilatlarga ega bo'ladi va bilish vositalarining rivojlanishi bolalarning haqiqiy shaxsiy rivojlanishidan bir oz oldinda yuradi. Biroq, bu fakt psixologik me'yor emas Agar mashg'ulotlarga shunchalik e'tibor berilsa, vaziyat boshqacha bo'lishi mumkin edi. Boshlang'ich sinflardan o'rta sinflarga, keyin esa maktabning yuqori sinflariga o'tish bilan bolalarning biznes va boshqalar bilan shaxsiy munosabatlar tizimidagi pozitsiyasi o'zgaradi. Ularning hayotida tobora ko'proq vaqt jiddiy masalalar bilan shug'ullana boshlaydi, Ularning aql-zakovati uchun talablar ortib boradiki ular hayotlarini jiddiy tarzda qabul qilishlarini istab qoladilar. O'qituvchilar va ota-onalar o'smirlar bilan yangi muloqot uslubiga o'tishni boshlaydilar, ular histuyg'ulardan ko'ra ko'proq aqli va mantig'iga murojaat qiladilar Kognitiv rivojlanish

holatining umumiy xususiyatlari. O'smirlik va erta o'smirlik davridagi rivojlanishning hayotiy ijtimoiy va psixologik holatidagi o'zgarishlar o'smirlarning aql-zakovati va xulq-atvoriga yangi, ortib borayotgan talablarning paydo bo'lishi kuzatiladi. O'smir yigitlarida Idrok, tasavvur va e'tiborni rivojlantirish xususiyatlari yuzaga kelsa xotira, fikrlash va nutqdagi o'zgarishlar o'rta maktabdagi bolalarda. aks etadi. O'smirlarning intellektual faolligini oshirish, ularning narsalarning mohiyatiga kirib borish istagi. Intellektual faoliyat uchun yangi motivlar paydo bo'lishi mumkin. O'qituvchilar va ota-onalar o'smirlar bilan yangi muloqot uslubiga o'tishni boshlaydilar, ular his-tuyg'ulardan ko'ra ko'proq aqli va mantig'iga murojaat qiladilar Kattalar bilan birgalikda o'xshash narsalarni baholash va qayta qurish bilan bog'liq muhim jarayonlar sodir bo'ladi. Mantiqiy xotira faol rivojlana boshlaydi va tez orada shunday darajaga etadi bolaning ushbu turdagi xotiradan imtiyozli foydalanishga o'tishi va ixtiyoriy va vositachi xotirani yuzaga keltiradi. Mantiqiy xotiradan hayotda tez-tez amaliy foydalanilsa reaksiya sifatida mexanik xotiraning rivojlanishi sekinlashadi. Maktabda ko'plab yangi o'quv fanlarining paydo bo'lishi tufayli o'smir eslashi kerak bo'lgan ma'lumotlar miqdori, shu jumladan mexanik xotirani keltirib chiqaradi. Uning xotirasi bilan bog'liq muammolar bor va bu yoshda yomon xotira shikoyatlari yosh talabalarga qaraganda ancha tez-tez uchraydi. Shu bilan birga, o'smirlar yodlashni yaxshilash usullariga qiziqish uyg'otadi. A.N.Leont'ev xotiraning ikkita asosiy turi - to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita - bolalik davrida qanday rivojlanishini o'rganib chiqdi va katta maktab yoshida ularning o'zgarishi xususiyatlarini aniqladi Xotira va fikrlash o'rtasidagi munosabatlar ham yoshga qarab o'zgaradi. Erta bolalik davrida xotira asosiy aqliy funktsiyalardan biri bo'lib, unga bog'liq boshqa barcha aqliy jarayonlar quriladi. Bu yoshdagi bolaning fikrlashi ko'p jihatdan uning xotirasi bilan belgilanadi: o'ylash - eslash. Boshlang'ich maktab yoshida fikrlash xotira bilan yuqori darajada bo'lib unga bevosita bog'liq holda rivojlanadi. Xotira va boshqalar o'rtasidagi munosabatlarning hal qiluvchi o'zgarishi aqliy funktsiyalar o'smirlik davrida yuzaga keladi. Bolalar xotirasini o'rganish Bu asr o'smir uchun eslash fikrlash ekanligini ko'rsatdi. Uning jarayoni yodlash fikrlash, eslab qolgan material doirasida mantiqiy munosabatlarni o'rnatish uchun qisqartiriladi va eslash ular bo'yicha materialni tiklashdan iborat. munosabatlarni yuzaga keladi. O'smirlik va erta o'smirlik davrida

monolog va yozma nutq faol rivojlanadi, Ayniqsa V sinfdan IX sinfgacha ravon va ifodali o'qish qobiliyatini yoddan aytib berish qobiliyati to'g'ri, rivojlanadi V-VI sinflarda esa kichik asarni yoki matnning parchasini takrorlash qobiliyatidan og'zaki taqdimotni mustaqil ravishda tayyorlash qobiliyatiga qadar; mulohaza yuritish, fikr bildirish va ular uchun bahslashish va shu qatorda nutqni rivojlantirishda alohida yo'nalish fikrlash va nutqning o'zaro bog'liqligi bilan bog'liq jarayonlar shakllanadi. og'zaki yoki yozma matn rejasini qobiliyati ayniqsa IX-X sinflarda umumiy va xususiy rivojlanish shakllanadi. So'ngi yillarda ilm fan rivojlanishi bilan insonlarning ilmiy salohiyatining oshib borishi bilan bir qatorda ijtimoiy intellekt masalasi muammolari dolzarblik darajasiga muvofiq o'rganilib kelinmoqda. Ayrim psixologlar har bir bola ma'lum bir intellektual salohiyatga ega bo'lib tug'iladi, ular etuklik va tajribalar tufayli o'sib boradi va rivojlanadi deb ta'kidlasalarda ayrim ilmiy salohiyat egalari inson hissiy sezgirlik, hissiy xotira, hissiy ishlov berish va hissiy o'rganish qobiliyati nuqtai nazaridan ba'zi bir tug'ma hissiy aql salohiyati bilan tug'iladi degan fikrni beradilar. Bu qanchalik to'g'ri? Biz yuqorida keltirib o'tilgan nazariy yondashuvlar asosida o'smir yoshiga bog'liq bo'lgan ijtimoiy intellekt muammolariga kiruvchi kognitiv va aqliy jarayonlar bilan bog'liq muammolarga yondashib o'tdik. Biroq o'smirlilik davridagi hissiy jarayonlarning yuzaga kelishi ijtimoiy intellektning rivojlanishiga ta'sir etishi haqidagi fikrlarimizni boyitar ekanmiz avvalambor o'smirlilik davrida kuzatiladigan yana bir asosiy xususiyatlardan biri bu ularning hissiy qobiliyatlarga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Тойирова Ш. Ўзбек oilalarida эгизак фарзандларни тарбиялашдаги ўзига хос психологик муаммолар //Oriental Art and Culture. – 2020. – №. I (2). – С. 122125.
2. Ismatova D. T. et al. OILADAGI AJRIMLAR PSIXOLOGIK MUAMMOSI SIFATIDA //Oriental Art and Culture. – 2021. – Т. 2. – №. 3. – С. 184-190
3. Тойирова Л. И. , Тойирова Ш. И. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ПОДРОСТКОВ-БЛИЗНЕЦОВ В УЧЕБНОМ ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ В

ШКОЛЕ //негізі» атты халықаралық білім беру онлайнконференциясының материалдары. – 2019. – С. 113.

4. Тойирова Л. , Ульмасова Д. НАВЫКИ ТРЕНЕРА И ОРГАНИЗАЦИОННЫЕ ВОПРОСЫ КАК ВЛИЯНИЕ НА ПРОЦЕСС ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ // Свет ислама. - 2020. - Т. 2020. - №. 1. - С. 152-158

10. Izatovna T. L. , Izatovna T. S. PSYCHODIAGNOSTIC BASES OF THE STUDY OF TWINS IN PSYCHOLOGY //E-Conference Globe. – 2021. – С. 98-104.

11. Izatovna T. S. THE INFLUENCE OF PSYCHOGENETIC FACTORS ON THE UPBRINGING OF TWINS IN UZBEK FAMILIES //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 297-303.

12. Izatovna T. L. INFLUENCE OF HUMAN FACTORS ON THE UPBRINGING OF BLIZNETS IN UZBEK FAMILIES IN THE PROCESS OF TRAINING //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 286-292.

13. Тойирова Л. Эгизаклар ривожланиш босқичларидаги ўзига хос психологик хусусиятлар //Oriental Art and Culture. – 2020. – №. I (2). – С. 126-130.

14. Izatovna T. S. PSYCHOLOGICAL APPROACHES OF PARENTS IN THE UPBRINGING OF TWINS IN UZBEK FAMILIES //ResearchJet Journal of Analysis and Inventions. – 2021. – Т. 2. – №. 05. – С. 82-87.

15. Izatovna T. L. , Izatovna T. S. PSYCHODIAGNOSTIC BASES OF THE STUDY OF TWINS IN PSYCHOLOGY //E-Conference Globe. – 2021. – С. 98-104.